

Ontstaan en groei van de Natuurbescherming in Nederland

door Jan J. Pilon.

In de tweede helft van de vorige eeuw ontstond er onder „de meer ontwikkelde stedelingen” een groeiende belangstelling voor flora en fauna. Deze belangstelling trad sterk aan het licht, nadat Thijsse, Heimans en Jaspers in 1896 het tijdschrift „*De Levende Natuur*” hadden opgericht.

De natuurliefhebbers zochten onderling contact, wat in de steden leidde tot de stichting van natuurhistorische clubs, welke zich in 1901 aaneensloten tot de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.

Inmiddels hadden een aantal natuurgebieden in natuurhistorische kringen een zekere vermaardheid gekregen vanwege hun floristische en faunistische rijkdom. Eén van deze gebieden was het Naardermeer. Het behoeft dan ook nauwelijks verwondering, dat toen de gemeente Amsterdam in 1904 met het plan kwam om het Naardermeer ten behoeve van het stadsvuil aan te kopen, van de zijde der hoofdstedelijke natuurliefhebbers een krachtige oppositie werd gevoerd. Dit had tot gevolg, dat het plan in de gemeenteraad — zij het slechts met één stem meerderheid — werd verworpen.

De gealarmeerde natuurliefhebbers besloten daarna op 23 december 1905 tot de oprichting van een nieuwe vereniging, de „*Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland*”. Deze vereniging kocht — na een daartoe uitgeschreven lening — in september 1906 het Naardermeer. Vele natuurgebieden volgden nadien.

Het jaar 1905 was dus het geboortjaar van de natuurbescherming in Nederland geworden, aangezien de openbare mening zich ten haren gunste had uitgesproken.

„*Natuurmonumenten*” bleef lange tijd de enige natuurbeschermingsorganisatie. Eerst na 1925 ontstaan de Provinciale Landschappen, die ook natuurgebieden aankopen.

Diverse verenigingen gingen er echter toe over om, naast hun eigen doel, tevens aandacht te schenken aan de natuurbescherming. Dit brachten zij meermalen in hun statuten tot uitdrukking.

In 1932 worden concrete plannen voor de bouw van een stuwbekken in het onder natuurbeschermers zo bekende Zuidlimburgse Geuldal bekend. Door de particuliere natuurbescherming werd met succes het stormsein gehesen. Dit leidde er tevens toe, dat de particuliere natuurbescherming zich nauw aaneensloot door de „*Contact-Commissie inzake Natuurbescherming*” in het leven te roepen. In 1939 wijzigt deze commissie haar naam in „*Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming*”. Sedert 1946 geeft zij het driemaandelijks blad „*Natuur en Landschap*” uit. Inmiddels is het aantal aangesloten organisaties van 20 tot 90 gestegen!

Wat deed de overheid nu voor de natuurbescherming? Door het in 1899 opgerichte Staatsbosbeheer worden in de loop der jaren ten behoeve van de Staat uitgebreide terreinen aangekocht. Meermalen kreeg een klein gedeelte hiervan daarna de status van natuurreservaat.

Indirect ondervond de natuurbescherming door een aantal wettelijke maatregelen steun van overheidswege. Deze maatregelen kwamen veelal onder druk van de particuliere natuurbescherming tot stand.

Daarbij is enerzijds opmerkelijk, dat tot 1940 het eigendomsrecht nauwlettend

wordt ontzien, anderzijds dat het behoud van houtopstanden identiek zou zijn met het behoud van „natuurschoon”. Eerst na 1940 (Onteigeningswet 1942) komt hierin verandering en worden venen en plassen, vennen, enz. ook onder „natuurschoon” begrepen.

Om aan de onverantwoorde houtvellingen in de eerste wereldoorlog paal en perk te stellen kwam in 1917 de Noodboswet tot stand. Bij de uitvoering der wet wordt „Natuurmonumenten” ingeschakeld om de Minister van Landbouw voor te lichten omtrent de in ieder geval te sparen bossen.

In 1922 wordt deze Noodboswet gevolgd door de Boswet. Bij deze wet kan op $\pm 15\%$ van het bosareaal, zijnde het bos, dat publiekrechtelijk bezit is, een kapverbod gelegd worden. Men ging daarbij uit van de onderstelling, dat uit het eigendomsrecht van de particulier zijn plicht voortvloeit om het natuurschoon te bewaren. Voor deze particulieren was het echter, gezien de hoge lasten op hun bosbezit, vaak een noodzaak om hun landgoed voor villabouw e.d. te doen verkavelen.

Teneinde de landgoederen toch in stand te kunnen houden, werd de Natuurschoonwet 1928 in het leven geroepen, waarbij de eigenaren verlichting van verschillende belastingen kunnen krijgen, indien ze hun landgoed in stand houden en voor het publiek openstellen.

In 1922 werd in de Onteigeningswet van 1851 een paragraaf opgenomen, die het mogelijk maakt om de onteigeningen ook te doen plaatsvinden in het belang van de natuurbescherming.

De voorgaande maatregelen waren alle incidenteel, aangezien een centralisatie van de overheidsbemoeiing met de natuurbescherming nog ontbrak. Hiervan ondervond de particuliere natuurbescherming in het verleden ook de gevolgen, want wilde zij haar belangen bij de overheid bepleiten, dan diende men bij de diverse ministeries van kastje naar de muur en omgekeerd te lopen.

Hierin kwam, na 1940, een belangrijke verandering.

De overheidsbemoeiingen met de natuurbescherming werden in 1941 ge-centraliseerd met de instelling van de Afdeling „Oudheidkunde en Natuurbescherming” aan het Ministerie van O. K. en W.

Een jaar later volgde het Subsidiëringsbesluit, waarbij de mogelijkheid geopend werd, dat van Staatswege een tegemoetkoming tot de halve koopsom aan particuliere natuurbeschermingsorganisaties wordt gegeven bij aankoop van natuurreservaten.

Reeds in 1941 had het Ministerie van O. K. en W. zelf de Kralosche Heide als natuurreservaat aangekocht. Moeilijk kon zij zelf hierover het beheer voeren, wat dan ook voorlopig aan het Staatsbosbeheer werd toevertrouwd. De nieuw ontstane situatie had tot gevolg, dat in 1942 bij het Staatsbosbeheer de Afdeling Natuurbescherming en Landschapsverzorging werd opgericht, welke in 1947 in twee afzonderlijke afdelingen werd gesplitst. Sedert dat jaar trad het Ministerie van O. K. en W. namens het Rijk als belangrijkste koper van natuurreservaten op. Variëerden de sedertdien voor dit doel jaarlijks uitgegeven bedragen tot 1955 tussen de f 87.500,— en f 850.000,—, in 1955 werd hiervoor een bedrag van rond f 3.600.000,— uitgegeven.

De vraag rijst bij het zien van dit laatste bedrag of er een soort van aankoopplan bestaat. Hiertoe keren we dan terug tot 1941. Op 17 mei van dat jaar werd krachtens Rijksverordening, nadat hierover op 10 mei 1940 een Staatsrapport was verschenen, de *Rijksdienst voor het Nationale Plan*

Natuurreservaten
ter bescherming
van dieren . . .

Foto: Dr Adriana Timmermans

ingesteld. Deze Rijksdienst beschikte van de aanvang af o.a. over een Afdeling „Natuurbescherming, Landschapsverzorging en Recreatie”. Door deze Rijksdienst werd reeds in 1942 een Voorlopige Lijst van Natuurgebieden gepubliceerd. (Intussen is voor enkele provincies een definitieve lijst van kracht geworden). De bouwstenen voor deze lijst waren geleverd en door de particuliere natuurbescherming en door het Staatsbosbeheer, die beiden al jaren bezig waren geweest met de inventarisatie van de nog beschikbare natuurgebieden.

In de jaren na 1945 is ten gevolge van de ontginningen vóór 1940 en de sterke bevolkingsgroei, de schaarste aan grond de beperkende factor geworden bij het verkrijgen van natuurreservaten, dit in tegenstelling tot het verleden, toen de geldmiddelen dit waren. In deze laatste jaren heeft de ruilverkaveling een grote vlucht genomen. Een gelukkige omstandigheid is, dat in de Ruilverkavelingswet de mogelijkheid is gelaten om in een ruilverkavelingsblok — in beperkte mate — bepaalde gronden de status van natuurreservaat te verlenen.

Al is de overheidsbemoeiing met de natuurbescherming na 1940 gecentraliseerd en toegenomen, in de wetgeving komt dit nog niet tot uiting. Bij de Troonrede van 1928 werd reeds een Natuurbeschermingswet aangekondigd. Hopenlijk komt deze wet nu spoedig tot stand, nu de Juridische Commissie van de in 1946 bij K.B. ingestelde Natuurbeschermingsraad tot taak heeft gekregen om hiervoor een voorontwerp te maken.

Niet alleen de natuurbescherming maakte een ontwikkeling door, zulks was ook het geval met de keuze en het beheer van een natuurreservaat.

Aanvankelijk meende men een bepaald gebied te moeten aankopen vanwege het daarin voorkomen van zeldzame planten of dieren, waarbij men als regel van de gedachte uitging, dat men het betreffende terrein nadien zonder meer aan zijn lot moest overlaten. Dit heeft meer dan eens teleurstellingen opgeleverd, aangezien een bepaald plantengezelschap een schakel is in een

... maar ook van
planten.

Wollegras

Foto: Jan van Eijk

dynamische ontwikkeling, welke van vele factoren afhankelijk is en die uiteindelijk uitloopt op een climax. Juist zekere menselijke invloeden zijn nodig om bepaalde natuurreservaten in de staat te kunnen behouden, waarin ze zijn aangekocht.

Het voorgaande houdt dus in, dat er dus eventueel door de mens in de ontwikkeling van een natuurreservaat moet worden ingegrepen.

In de herfst van 1945 was hierover onder de natuurbeschermers nog zeker geen eensgezindheid, wat wel bleek op de door de N.N.V. georganiseerde natuurbeschermingsconferentie, die als thema had: „Keuze en Beheer van Natuurmonumenten”. Wel was men het er over eens, dat op dit punt een andere weg moest worden ingeslagen op grond van ervaringen uit het verleden en de toegenomen kennis van de plantensociologie. Doch welke die weg moest zijn, daarover tastte men nog goeddeels in het duister.

In april 1954 werd door de K.N.N.V. een tweede conferentie over voornoemd thema gehouden. Toen bleek, dat er in de tussenliggende jaren niet was stilgezeten. De beheersplannen op wetenschappelijke basis hadden — met succes — hun intrede gedaan.

Resumerend moge thans gesteld worden, dat het maatschappelijk belang van de oorspronkelijke particuliere natuurbescherming in de voorbije vijftig jaren meer en meer door de Overheid werd ingezien.

Dientengevolge is de overheid thans op grote schaal begonnen met de aankoop van natuurreservaten. De omvang der Staatsnatuurreservaten is momenteel ongeveer van gelijke grootte als die van „Natuurmonumenten”, namelijk ± 14.500 ha.

Voorts hebben de schaarste aan gronden zowel als de centralisatie van de natuurbescherming zowel van particuliere zijde als van overheidswege er toe geleid, dat de natuurbeschermingsinstanties thans betrokken worden bij het planologisch overleg.

Tenslotte heeft de praktijk geleerd, dat een natuurreservaat geen luxe is, doch een bepaalde vorm van grondgebruik met een potentiële waarde voor de wetenschap.